

1953

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ترجمہ و شرح
عقائد نامہ
مالک اشعر

سرشناسه قزوینی، محمد - صالح بن محمد باقر، قرن ۱۱ ق
 تر. ه و شرح عهدنامه مالک اشتر/ملا محمد صالح روغنی قزوینی؛
 عنوان تحقیق علی فاضلی
 مشخصات نشر قم: دانشکده فقه و حقوق، ۱۳۸۵
 مشخصات ظاهری ۶۱۶ ص، مصور نمونه ۶۱۶-۶۱۷ ص
 شابک 978 - 96 - 8092 - 7
 وضعیت فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا (فهرست نویسی پیش از انتشار)
 یادداشت کتاب نامه: صفحه ۵۴۹؛ همچنین صورت زیر نویس
 موضوع ۱. علی بن ابیطالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.
 نهج البلاغه. فرمان مالک اشتر. - نقد و تبیین
 ۲. علی بن ابیطالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.
 سیاست و حکومت
 ۳. اسلام و سیاست
 ۴. مدیریت (اسلام)
 ۵. علی بن ابیطالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - نامه ها
 الف. علی بن ابیطالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.
 نهج البلاغه. فرمان مالک اشتر. شرح
 ب. فاضلی، علی - محقق.
 ج. دانشگاه مفید
 د. عنوان
 ه. عنوان: شرح عهدنامه مالک اشتر
 و. عنوان: نهج البلاغه. فرمان مالک اشتر. شرح

رده بندی کنگره ۱۳۹۶ ق / ۰۲۲ / ۳۸ BP

رده بندی دیویی ۲۹۷/۹۵۱۵

کتابخانه ملی ۲۸۰۸-۹۶-ن

ترجمہ و شرح
عہد نامہ
مالک شاہ

تألیف حمد صالح روغنی قزوینی
تحقیق عارف علی

مجلس شورای اسلامی ایران
جمهوری اسلامی ایران
تهران - ۱۳۸۵

وزارت فرهنگ و امور اسلامی
مکتب امیرالمؤمنین (ع)

تألیف: حماد صالح روغنی قزوینی
تحقیق: علوفاضلی

ناشر: انتشارات دانشگاه مفید

مدیر هنری و طراح جلد: مسعود نجابتی

ناظر چاپ: محمدصادق زارع - صفحه‌آرا: نادر برقی

لیتوگرافی: نقش چاپخانه کوثر - صحافی: عطرسیب

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶ - شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۷-۹۶-۸۰۹۲-۹۶۴-۹۷۸

قیمت: ۵۰۰۰۰ تومان

entesharat@mofidu.ac.ir

قم - انتهای بلوار شهید صدوقی، دانشگاه مفید

تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۰۲۲۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۹۳۵۱۷۷ - صندوق پستی: ۳۷۱۸۵-۳۶۱۱

تهران - خیابان حافظ جنوبی - خیابان کامران صالح - کوچه حسن شاطری - پلاک ۶ - دفتر دانشگاه مفید

تلفن: ۰۲۱۶۶۷۱۰۷۳۵ - فکس: ۰۲۱۶۶۷۱۰۷۳۴

گذشت چهارده قرن از آغاز حکمرانی مردی که دلش آینه جهان غیب بود و اخلاقش پیراسته از عیب، سیره اش الگوی رادمردان جهان بود و لقبش پیشوای اهل ایمان، فرصتی شد تا با برگزاری همایش «حکومت علوی نگاهی پس از ۱۴ قرن» حدیث آن کرامتها مکرر گردد. و خاطر جانها معطر، از برکات این همایش منشوراتی چند است که از آبشخور عالمانی که بر ساحل علوی (ع) دست یافته اند سیراب شده و تقدیم تشنگان معرفت و اخلاق و دیانت گردیده است.

در این میان شرح فرمان امیرالمؤمنین (ع) به مالک اشتر که با قلم عالم ربانی و عارف صمدانی محمد صالح روغنی قزوینی (متوفی ۱۱۱۰ هجری) پروهنده و مفسر مأنوس با نهج البلاغه در عصر صفوی و با تحقیق و کوشش فاضل ارجمند، و محقق بارع جناب حجة الاسلام علی فاضلی صورت تحقق یافته است، در پیوسته ایست به منظر دلگشای حکمت عملی سیدالوصیین و امیرالمؤمنین علی (ع).

عهدنامه مالک (علی منشئها آلاف التحية والثناء) مجموعه ایست که به اخلاق فردی و حکمت سیاسی راهم با معیارهای کارکردی حکمرانی خوب و هم با موازین ایمانی عبودیت و تقرب به حق، هم به لحاظ نیازهای همه جانبه یک واحد سیاسی مدنی و هم با نظر به اهداف تعالی بخش دینی، در خود گردآورده است.

هر چند دنیای ما و حتی ممالک اسلامی با ارزشهای عهدنامه فرسنگها

فاصله دارند. خدای را شاکریم که این سند گرانبها امروز در معرض شناخت جهانیان قرار گرفته و اعتبار بین المللی یافته است. امید است که مراکز علمی و تحقیقی و ترویجی ما توفیق معرفی این میراث گرانبها به علاقه مندان حکمت و فضیلت و جویندگان راه نجات از مضایق جامعه انسانی را بیابند و از طریق شرح و ترجمه و معرفی کلام امام به ساحت آن حضرت عرض ارادتی نمایند. با همین انگیزه دبیرخانه همایش مفتخر است که این سفر زرین را در پیشگاه اهل نظر قرار دهد.

به پیشگاه مقدس آن امام همام سرارادت می‌ساییم و برای روح شارح عالیقدر طلب رفعت داریم و از زحمات محقق ارجمند و دیگر دست‌اندرکاران آماده سازی و سرایش این اثر ارجمند سپاسگزاریم.

اینک که این اثر انبشار می‌درد سالی از رحلت فقیه نبیه و اسلام شناس آگاه آیت الله العظمی موسوی اردبیلی می‌گذرد بزرگ مردی که دلدادۀ مولای موحدان بود و با عشق آن حضرت خدمات ماندگاری را بنیاد نهاد. عالم زمان شناسی که تأسیس مؤسسه مکتب امیرالمؤمنین (ع) و مدارس و دانشگاه مفید محصول فکر بلند و اندیشه والای او بود و همایش حکومتی (ع) از همت و هدایت و حضور او مایه گرفت خدایش با مولایش قرین فرمایند.

دبیرخانه همایش حکومتی
نگاهی پس از ۱۱ قرن

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى

مقدمه تحقیق

عهد مالک، اشتر، معنی سفارش نامهٔ نغزو پرمغزی که امیرمؤمنان علی بن ابی طالب (علیه السلام) از روی مالک اشتر نخعی نوشت و او را که از سوی آن حضرت به حکومت مصر منصوب شده بود راه و آئین فرمانروایی درآموزانید، سند بسیار عزیز و شریفی است که از روزگاران دور به دست ما رسیده و از ارجمندترین وثائق کهن شیعه، بل از گرامی ترین اسناد سیاسی تاریخ اسلام به شمار است.^۱ وظیفهٔ ماست شروح این یادگار بیش بهارا احیا کنیم و در معالجه تأمل گیریم. شرح ملا محمد صالح روغنی قزوینی بر این عهدنامه یکی از بهترین شروح قدیم آنست، از همین روی در صدد تحقیق و نشر آن برآمدیم.

مؤلف

معاصروى شیخ حرّ عاملی در شرح حال او نوشته است:

«مولانا محمد صالح بن محمد باقر القزوینی المعروف بالروغنی عالم فاضل

کامل، له کُتِبَ ورسائل، منها...»^۲

۱. از برای مزید آگاهی خوانندگان نام و نشان شماری از منابع و مصادر قدیم تاریخی و روایی و... عهدنامه را در پایان نمایگان مسطور ساخته ایم.

۲. استاد احمد مجاهد در مقدمهٔ تصحیح کتاب کنوز العرفان مؤلف می نویسد: وجه تسمیهٔ این شهرت بر نگارنده معلوم نشد، و در بعضی از مآخذ هم بعد از روغنی، سپاهانی آمده و آن به سبب سکونت (تحصیل و تدریس) وی در اصفهان بوده است.

۳. أمل الآمل، ج ۲، ص ۲۷۷.

مدرّس تبریزی می نویسد:

«مولانا محمد صالح بن محمد باقر قزوینی معروف به روغنی، عالم فاضل کامل از علمای عهد شاه عباس ثانی و شاه سلیمان صفوی، و با شیخ حرّ عاملی و مجلسیین و نظایر ایشان معاصر.»^۱

میرزا ابوالحسن شعرانی مؤلف را این چنین وصف می کند:

«باری کتاب مبارک نهج البلاغه را ترجمه و شرح پارسی و عربی بسیار است و در میان مردم بسیار سیل داده اند از جمله شرح فارسی حاضر از عالم ربّانی متبحر جامع محمد صالح بن محمد باقر روغنی قزوینی رحمته الله که معاصر سلاطین صفویه - آنرا الله برهانم - بود.»^۲

آقا بزرگ در الذریعة و طبقات أعلام الشيعة^۳ ترجمه و شرح وی بر نهج البلاغه را از سودمندترین و مفیدترین شرح نهج البلاغه می داند، عبارت آقا بزرگ در ذیل معرفی کتاب ترجمه و شرح نهج البلاغه مؤلف خواهد آمد.

محدث ارموی در مقدمه تصحیح کتاب حکمت اسلام مؤلف می نگارد:

«از بیانات فوق بخوبی بر می آید که مؤلف کتاب دارای مقام علمی و ادبی بوده است و از این روی انس خاص با کلمات امام حسین علی بن ابی طالب علیه السلام داشته است، و در اثر این انس و نتیجه این استیناس بوده است که به تألیف کتاب حاضر موسوم به حکمت اسلام نیز موفق شده است.»^۴

استاد احمد مجاهد وی را بدین اوصاف ستوده است:

«ادیب آریب، عالم عارف، مترجم توانا و شاعر، متعصب شیعی، محمد صالح قزوینی.»^۵

۱. ریحانة الأدب، ج ۲، ص ۱۰۱.

۲. ترجمه و شرح نهج البلاغه، مقدمه، ص «ل».

۳. الذریعة، ج ۴، ص ۱۲۸؛ طبقات أعلام الشيعة (الروضة النضرة)، ج ۵، ص ۲۸۴.

۴. حکمت اسلام، مقدمه مصحح، ص ۱۲.

۵. کنوز العرفان، مقدمه مصحح، ص شش.

اساتید

بنابه گفته آفندی وی از شاگردان ملا خلیل قزوینی (۱۰۰۱ - ۱۰۸۹) بوده است.^۱
بنابه استنباط صاحب ریحانة الأدب^۲ از مقدمه ترجمه و شرح صحیفه قزوینی، وی از شاگردان میرداماد (م ۱۰۴۱) بوده است. عبارت وی در مقدمه کتاب ترجمه و شرح صحیفه این چنین است: «و آن شرح [شرح بدیع الزمان قزوینی] بر فوائد خوب محتوی است و البته از افادات سید استاد میرمحمد باقر داماد عالی نسبت».^۳

در مورد «طبقات الفقهاء» (ج ۱۲، ص ۲۶۸) وی در زمره مجازین از شیخ حر عاملی قرار گرفته است.

بنابه نوشته آقای شیخ عبدالحسین صالحی وی در مدرسه نواب قزوین به درس شیخ محمد کاظم طالقانی (م ۱۰۹۴) - ناضر می شده است.^۴

نوادگان

دربارهٔ احفاد او می توان از شیخ آقا کریم روغنی قزوینی (ح ۱۲۰۰ - ۱۲۸۳) نام برد،^۵ وی از مشاهیر علمای اصولی و اعظام مذهب دین در عصر قاجار، و صاحب کرسی تدریس در مدرسه وردی خان قزوین بوده، خاندان او هم اکنون به «آل ارجمندی» شناخته می شوند.^۶

۱. ریاض العلماء، ج ۲، ص ۲۶۳.

۲. ریحانة الأدب، ج ۲، ص ۱۰۱.

۳. ترجمه و شرح صحیفه کامله سجّادیه، ص ۸۳.

۴. مستدرکات أعیان الشیعة، ج ۳، ص ۲۳۱؛ دایرة المعارف تشیع، ج ۸، ص ۳۹۴.

۵. بنابه تصریح المآثر والآثار.

۶. مستدرکات أعیان الشیعة، ج ۳، ص ۲۳۱. شرح حال مختصری از او به نقل از المآثر ذر: الکرام البررة (القسم الثالث)، ص ۲۷۶.

شیخ آقا کریم، صاحب دختری فاضله و عالمه موسوم به اُم کلثوم (ح ۱۲۴۳ - ح ۱۳۲۰) بوده، او همسر شیخ ابراهیم بن اسحاق زنجانی است، چهار فرزند وی از او همگی از اهل علم و فضل بوده‌اند.^۱

سید موسی زربادی قزوینی (۱۲۹۴ - ۱۳۵۳) از پیشوایان مکتب تفکیک از نوادگان دختری همین شیخ آقا کریم است.^۲

آثار و تألیفات

۱. رساله‌ای در احکام و شرایط دعا

در پایان ترجمه و شرح صحیفه به چاپ رسیده است، توضیحات بیشتر را در ذیل ترجمه شرح صحیفه آورده‌ام.

۲. رساله‌ای در اکل آدم من الشجرة^۳

۳. الإمامة

آقا بزرگ درباره آن نوشته است:

«أثبت فيه الإمامة بما استخرجه من خطب نهج البلاغة، أوله: «الحمد لله الذي هدانا لهذا» رأيت النسخة بخط المؤلف في عبارات كثيرة بالحق أو تنقيص، منها في أول الخطبة كتب في الحاشية بدل ما ذكرناه: «الحمد لله الذي خلق الخلق وسيلة إلى عبادته» قال فيه بعد اسمه: «استخرجت من أبي تحرير مقالة في الإمامة وإبانة مذهب الحق فيها الذي لا يسع أحداً الجهل به» إلى قوله «فأشعر بعون الله - عز وجل - بإخراج ما في نهج البلاغة في مواضع عديدة بما لا يسع الإمامة حق أهل البيت (عليهم السلام) أخذت منهم بدون حجة» إلى قوله: «فهنا رصع الأول قوله في الخطبة الأولى: «ثم اختار سبحانه لمحمد (صلى الله عليه وآله) لقاءه ورضي له» ثم

۱. مستدرکات أعيان الشيعة، ج ۳، ص ۴۳.

۲. مستدرکات أعيان الشيعة، ج ۳، ص ۲۶۲.

۳. أمل الآمل، ج ۲، ص ۲۷۷.

۱۴. فهرست مطالب

۵	سخن ناشر
۷	مقدمه تحقیق
۷	مؤلف
۹	اساتید
۹	نوادگان
۱۰	آثار و تألیفات
۱۰	۱. رساله ای در احکام و شرایط
۱۰	۲. رساله ای در اکل آدم من الشجرة
۱۰	۳. الإمامة
۱۱	۴. بركات المشهد المقدس (ترجمه عیون أخبار الرضا علیه السلام)
۱۴	۵. تذیل و تکمیل و تتمیم شرح ملا علی رضا طالقانی بر صحیفه سجادیه
۱۶	۶. ترجمه توحید مفضل
۱۷	۷. ترجمه حکایت یوزاسف و بلوهر حکیم
۱۷	۸. ترجمه مناجات خمسة عشر
۱۷	۹. ترجمه و شرح الخصال
۲۱	۱۰. ترجمه و شرح دعای سمات
۲۲	۱۱. ترجمه و شرح صحیفه سجادیه
۲۵	۱۲. ترجمه و شرح عهدنامه مالک اشتر
۲۵	۱۳. ترجمه و شرح نهج البلاغة
۲۸	۱۴. رساله فی جواب الرجل المرتد
۲۸	۱۵. حاشیه علی شرح الصحیفه السجادیة للطالقانی
۲۸	۱۶. حکمت اسلام
۳۰	۱۷. دیوان شعر

۱۸. رساله‌ای در تفسیر آیه (وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ) ۳۰
۱۹. سراج المعرفة ومنهاج الطريقة في شرح مصباح الشريعة ۳۰
۲۰. شرح حدیث جنود عقل و جهل ۳۱
۲۱. شرح الصحيفة السجادية ۳۱
۲۲. كنوز العرفان و رموز الإيقان ۳۱
۲۳. محاكمه بین فقر و غنا ۳۳
۲۱. المقامات ۳۳
۲۵. منشور الأدب الهی و دستور العمل کارآگاهی ۳۵
۲۶. نثر در (ترجمه منتخب محاضرات راغب) ۳۵
- تصحیح دواشعبه ۳۷
- افکار و حالات مؤلف ۳۹
- تولد و وفات ۴۹
- سیری در آراء و انظار شیخ و فوائد ربینگی در کتاب حاضر ۵۱
- در ظلم ملوک ۵۱
- سبب انتشار ظلم و جهالت در ملوک سابق ایران ۵۹
- در نصیحت حاکمان ۶۲
- در عادت شکایت از احوال روزگار ۶۵
- در انتقاد از قاضیان زمانش ۶۷
- در نکوهش مُحْتَسِبِیان روزگارش ۶۷
- در انتقاد از برخی از محصلان علوم دینی ۶۸
- راه شناخت اشخاص در تفویض مسئولیت‌ها ۶۸
- در ستایش برخی از صاحب منصبان روزگارش ۶۹
- ترجمه و شرح عهدنامه مالک اشتر (کتاب پیش رو) ۷۰
- نسخه‌های مورد استفاده ۷۰

فهرست مطالب کتاب به قلم مؤلف ۸۱/

- متن کتاب ۸۳
- امر به تقوی و طاعت حق تعالی ۱۰۷
- وصیت امر به معروف و نهی از منکر ۱۰۸
- امر به نگهداری خود وقت شهوت و وقت خشم ۱۰۹

۱۱۳	امر به اندوختن ذکر جمیل و صیّت رفیع
۱۳۹	تبیین اقسام ظلم
۱۴۵	شبهه و جواب، مبحثی نیکوست
۱۵۴	سبب انتشار ظلم و جهالت در ملوک سابق ایران
۱۹۵	در تذیّر از پای داشتن بر ظلم
۱۹۸	در تفضیل سایر منسوبان بر خاصان
۲۰۰	در تبعید عیب جویان و ساعیان از حضرت خود
۲۰۲	در نهی از تجسّس عیوب و مردمان و کشفِ ستراز ذنوبِ ایشان
۲۰۵	در امر به پرداختنِ مال از کسبِ مردمان و چشم پوشیدن از برخی عیوب ایشان
۲۰۶	در امر تبیین و تبیین اخبار بدگویان و سعایت ایشان
۲۱۶	در نهی از مشورت با سه کس: خیل و بددل و حریص
۲۱۸	فصل در وصایاء متعلّق به زیور و سبک و آنچه ملایم آن باشد
۲۲۵	در مدح وزرا که خود تربیت نمایی و اُحداث فرمایند
۲۲۶	در اختیار آنان که مَرُحَق گویند و مساعدت بر اعمال غیر مرضیه نمایند
۲۳۵	در امر به صحبت متوّرعان و راستان و سبکی از گوش داشتن اقرال مادحان
۲۳۸	در نهی از مساوی داشتن نیکان و بدان و تلافی نمودن عیب ایشان
۲۴۰	در نیکی و احسان با مردمان و تألیف دلها و تحسین گمانهای ایشان
	در نهی از برطرف کردن سنتهای عادلّه پیشینیان و برانداختن عاداتهای حمیده ایشان و نهادن
۲۴۲	سنتهای جایزه و قاعده‌های ذمیمه
۲۴۵	در امر به مجالست علماء و مشاورت حکیمان دانا در امور مملکت و نظام و دولت
۲۴۹	فصل در تفصیل طبقات رعیت
۲۵۱	ذکر آنچه متعلّق است به طبقات هفتگانه و حاجت طبقات بعض به بعض و سبب شکریان
۲۵۱	فصل در وصایاء متعلّق به جنود و امیران
۲۵۶	در سفارش صاحبانِ خاندانِ قدیم
۲۶۴	در آنکه امیران لشکر باید مالِ خود بذلِ تابعان خود نمایند نه گرد آورند
	حقّ شریف و وضع هر یک به اندازه خدمت او پاس داشتن، حقّ آن را برای بلندی نیفزودن و
۲۷۱	این را برای پستی نکاستن
۲۷۱	در مشکلات احکام رجوع به قول خدا و رسول نمودن
	فصل در وصیّت متعلّق به امر حکام شرع و قُضات و آنان بدین شروط و صفات متّصف
۲۷۸	باشند

- شرط اوّل در امور عاجز نگردد ۲۷۸
- شرط دویم از خصوم مغلوب نگردد ۲۷۹
- شرط سیوم در خطا پایدار نماند ۲۸۰
- شرط چهارم چون حق معلوم گردد بر خطای خویش مُصر نگردد ۲۸۱
- شرط پنجم نفس وی طامع نباشد ۲۸۳
- شرط ششم پیش از تحقیق بالغ به اوّل علم حکم نکند ۲۸۴
- شرط هفتم در شبهات توقف و تثبّت نماید ۲۸۴
- شرط هشتم چنگ در حُجّت زند و بی حُجّت امری تمشیت ندهد ۲۸۴
- شرط نهم اگر ابرۀ بیوم ملول و دل‌تنگ نشود ۲۸۵
- شرط دهم بر تکلیف امور مصابرت ننماید ۲۸۵
- شرط یازدهم چون حکم معلوم گردد توقف و تعلّل روا ندارد و منازعت قطع نماید ۲۸۷
- امربه تعاهد قصه ایشان تا حجت و میل نشود در مرافعات ۲۸۸
- فراخ دادن عطاء ایشان تا حاجت طالب رشوت نشوند ۲۸۹
- منزلت و قرب فرمودن ایشان با ایمن ایشانند از کید خصمان ۲۸۹
- فصل در وصیت متعلّق به عمر ۲۹۱
- در نهی از فرمودن اعمال به گرفتن مال به استیذان و رای بی مشاورت عقلای رعیت ۲۹۱
- در اختیار اهل تجربه و حیا و خلقِ کریم از اربابِ خاندان قدیم ۲۹۴
- در ذکر اطلاع داشتن از کار عاملان و جاسوسان راست قول گدشتن بر ایشان ۳۰۰
- در تحفّظ از اعوان و کارداران بی اعتماد ظالم نهاد ۳۱۸
- فصل در وصایای متعلّق به امر خراج ۳۲۰
- در ترجیح عمارتِ بلاد بر طلبِ توفیر خراج ۳۲۱
- در تخفیف دادن خراج چون حاصل را علتی و آفتی رسد ۳۲۵
- در ذکر خرابی زمین از راه پریشانی رعیت و پریشانی از راه ناانصافی و زیاده طلبی بی ولایت ۳۳۱
- فصل در وصیت متعلّق به نویسندگان ۳۳۳
- در آنکه اعتماد در تعیین عمال بر تفرّس و ظن نمودن بلکه باید عمل بر امتحان فرمودن ۳۳۶
- در آنکه مقدّم هر قوم و هر عمل باید بر آن عمل قادر و عالم باشد ۳۴۲
- فصل در وصایای متعلّق به تجّار و محزّفه ۳۴۳
- در منع از احتکار و امر به سماحت در معامله و تعدیل اُسعار ۳۴۸
- فصل در ذکر طبقه فقرا و مساکین و مبالغه در سفارش آن قوم ۳۵۰
- در امر به تفقّد و تفتیش امور فقرا و ضعفا که راه به حضرت والی آسان نبرند ۳۵۳

- در تعهد یتیمان خُردسال و پیران شکسته حال ۳۶۱
- دروصیت فقرا و ارباب حاجات و بارعام دادن و با ایشان طریق تواضع و نرم خویی پیمودن ۳۷۱
- تحمل ناهمواری و نادانی و درشتی و ناپخته گویی از متظلمین و ارباب حاجات ۳۷۵
- در آنکه باید عطای بی منت و زحمت باشد و منع مقرون به تخلّق و معذرت ۳۷۹
- در آنکه بعضی امور به نفس خود باید مباشر آن شدن و به عمال رها نمودن ۳۸۰
- در آنکه زود حاجات مردم ساخته کردن و به تعلل اعوان حواله نمودن ۳۸۱
- در آنکه امروز به فردا نباید انداختن بلکه در هر روز کار آن روز ساختن ۳۸۴
- در امر به رعایت عبادات و گزاردن آن در بهترین اوقات ۳۸۸
- در آنکه اشغال به حال ارباب سلطنت که متعلّق است به امر رعیت، محض طاعت و موجب ثواب و قربت است ۳۸۹
- دروصیت به اقامت فراموشی و طاعات بی قصور و اهمال ۳۹۰
- در آنکه نماز تطویل ندارد تا حاضران جفا نرسد ۳۹۱
- در منع از احتجاج و بیرون آمدن والدین دیوان و ذکر بعضی از مفاسد آن ۳۹۲
- در بازداشتن خاصان از ستم بر مردمان ۴۰۴
- در نهی از اقطاع نزدیکان و اشتراک ایشان در آب و زمیر مردمان ۴۰۵
- یکسان داشتن نزدیک و دور در الزام حق بی تمیز و تفریق ۴۰۷
- ظاهر ساختن بر رعیت عذر خویش آنجا که مقام اعراض و انکار باشد ۴۰۷
- در پاس داشتن صلح، و وفا به آن نمودن، و پذیرفتن صلح از دشمن ۴۰۸
- در تحذیر از کید دشمن به تقریب صلح و غافل ساختن ۴۱۶
- بدگمانی به کار بردن با دشمن و احتیاط از دست ندادن ۴۱۷
- در رعایت عهد و زندهار با دشمن و پیمان نشکستن ۴۲۱
- در تعظیم و وفا به عهد و موثقی ۴۲۱
- شکایت از مسلمانان به بزرگ داشتن مشرکان و فاء به عهد رانه ایشان ۴۲۲
- هم در سفارش عهد و پیمان ۴۲۳
- هم در فواید عهد و صلح ۴۲۳
- در آنکه عقد عهد و صلح باید مصرّح و روشن باشد تا راه بهانه و حيله و توريه آنجا نباشد ۴۲۴
- در آنکه بعد از عهد و زندهار بهانه و بیرون شد نجوید ۴۲۵
- در آنکه تنگ شدن کار و مصالح سلطنت باعث نگردد والی را به نقض عهد ۴۲۹
- در نهی و تحذیر شدید از ریختن خون به غیر حق و بروجّه تبذیر ۴۳۲
- در آنکه اوّل دیوان که روز جزا جبار تعالی دارد دیوان خون باشد ۴۳۳

- در آنکه هیچ دولتی از خون ناحق ثبات و قوت نگیرد ۴۳۴
- سفارش در آنکه اگر قتلی به خطا واقع شود دیت آن به اولیاء مقتول برساند و نخوت سلطنت
اورا مانع نگردد ۴۴۶
- در تحذیر از خودبینی و اعتماد به موجب آن، و دوست داشتن مدح و ثنا از مردمان ۴۴۷
- تحذیر از مت نهادهن و احسان خویش بسیار شمردن و خلف وعده نمودن ۴۵۱
- در تحذیر از تعجیل در کار و تأخیر و ابطاء از وقت اقتدار ۴۵۸
- رمنع از استیثار و استقلال برای خود ۴۶۱
- در تحذیر از طیش و غضب و سطوت و عمل به موجب عصبیت و حمیت ۴۶۶
- در نهی از تعجیل در بیت و امر به تأخیر سطوت تا حین ساکن شدن غضب ۴۸۴
- در امر به اینکه همه انرا بشه به کار آخرت و روز جزا گماشتن و به این وسیله علم نیکوکاری و
عدل و مرحمت بین عباد برافراشتن ۴۸۷
- در یاد کردن طریق مینیان و احکامان عادل تابع دین و سنت و آثار نبوی و اطوار مرتضوی و
اقتدا نمودن به ایشان ۴۸۸

نمایگان

۱. آیات کریمه ۴۹۹
۲. احادیث شریفه ۵۰۵
۳. مأثورات و اقوال ناموران ۵۱۱
۴. اشعار فارسی ۵۱۳
۵. اشعار عربی ۵۲۵
۶. امثال فارسی ۵۳۱
۷. امثال عربی ۵۳۳
۸. کسان ۵۳۵
۹. کتابها ۵۴۱
۱۰. جایها ۵۴۲
۱۱. فرقه ها و گروهها و صاحبان مشاغل ۵۴۵
۱۲. اشیاء و حیوانات و برخی مدنیات ۵۴۷
۱۳. مأخذ ۵۴۹
۱۴. فهرست مطالب ۵۷۵
- تصاویر نسخ ۵۸۳